

CÁC HÌNH THỨC TỔ CHỨC HOẠT ĐỘNG SÁNG TẠO CỦA HỌC SINH TRONG DẠY HỌC Ở TRƯỜNG TRUNG HỌC PHỔ THÔNG

ThS. NGUYỄN VĂN PHƯƠNG*

Trong công cuộc đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục của đất nước, việc đổi mới nội dung, phương pháp dạy học để đào tạo những thế hệ học sinh (HS) có năng lực tư duy, khả năng sáng tạo... là hết sức quan trọng. Từ góc độ lí luận, độ tuổi HS trung học phổ thông (THPT) có nhiều điều kiện để phát triển tư duy, năng lực sáng tạo cao nhất. Tuy nhiên, việc tổ chức các "HĐST" ở các trường THPT đang còn khá mới mẻ. Nếu có, các hoạt động nói trên còn hạn chế và thiếu tính đồng bộ, chỉ thiên về phát hiện, chưa tạo được môi trường để phát triển năng lực sáng tạo cho HS.

1. Khái niệm hoạt động sáng tạo (HĐST)

HĐST là quá trình tác động qua lại giữa con người (chủ thể) và thế giới (khách thể) để tạo ra sản phẩm, những giá trị vật chất, tinh thần mới về chất.

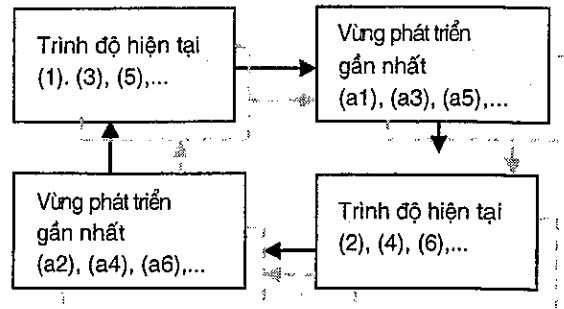
Để hình thành HĐST, đòi hỏi có những điều kiện cơ bản chuẩn bị cho quá trình HĐST như: - *Kiến thức cơ bản ban đầu (sâu sắc và vững chắc)*; - *Cơ sở vật chất cho quá trình hoạt động*; - *Môi trường tham gia hoạt động*; - *Tổ chức, hướng dẫn hoạt động*.

HĐST có thể biểu đạt ở các mức độ khác nhau, tùy thuộc vào đối tượng, điều kiện và lĩnh vực hoạt động. Bình thường con người cũng có thể tham gia vào HĐST. Chúng tôi có thể đưa ra các mức độ của HĐST trong dạy học: *Mức độ 1*: Hoạt động giải quyết vấn đề để chiếm lĩnh tri thức mới. *Mức độ 2*: Hoạt động đưa ra ý tưởng sáng tạo trong cách giải quyết vấn đề hoặc trong việc đề xuất đối tượng nghiên cứu mới,... *Mức độ 3*: Hoạt động làm ra sản phẩm để kiểm chứng kiến thức đã biết. *Mức độ 4*: Hoạt động làm ra sản phẩm giải quyết yêu cầu thực tiễn nhờ vận dụng kiến thức và kĩ năng đã học.

2. HĐST của HS trong nhà trường

Cơ sở tâm lí học: HĐST lấy lí thuyết tâm lí học thích nghi của Piaget và lí thuyết vùng phát triển gần của Vygotsky làm cơ sở.

Theo lí thuyết vùng phát triển gần của Vygotsky, có thể khái quát quá trình phát triển của HS bằng sơ đồ bên.

Qua sơ đồ trên, HS đang ở trình độ hiện tại (1) → xuất hiện và với sự hợp tác giúp đỡ của người khác giúp HS vượt qua vùng phát triển gần nhất (a1) → trình độ hiện tại mới (2), ở trình độ hiện tại mới, trẻ lại xuất hiện vùng phát triển gần nhất mới (a2), và quá trình tiếp tục tiếp diễn theo sự phát triển về lượng và chất của trẻ (a2) → (3) → (a3) → (4) →...

Cơ sở lí luận dạy học: Dạy học sáng tạo là biểu hiện thống nhất giữa các chức năng: giáo dục, giáo dưỡng và phát triển của quá trình dạy học. Trong quá trình dạy học sáng tạo, HS chiếm lĩnh được những kiến thức của các nhà khoa học và bước đầu được tập dượt cách thức hoạt động của nhà khoa học.

Trong bốn giai đoạn của chu trình sáng tạo của V.G.Razumovsky, khó khăn nhất đòi hỏi sự sáng tạo cao nhất là giai đoạn từ những sự kiện thực nghiệm khởi đầu để xuất mô hình giả thuyết và giai đoạn đưa ra phương án thực nghiệm để kiểm tra hệ quả suy ra từ mô hình giả thuyết. Ở đây, bắt buộc phải đưa ra một phỏng đoán mới, một giải pháp mới chưa hề có, một HĐST thực sự.

3. Một số hình thức tổ chức HĐST trong dạy học ở trường THPT

Dạy học ở trường THPT có nhiều điều kiện để tổ chức HĐST cho HS ở các mức độ, hình thức khác nhau. Điều quan trọng là tổ chức các HĐST của HS cần đáp ứng được nội dung chương trình, chuẩn kiến thức, kĩ năng mà Bộ GD-ĐT đã đề ra. Trong những năm gần

* Trường THPT Nghi Lộc 5 - Nghệ An

đây và tương lai gần về đổi mới chương trình giáo dục, tổ chức HĐST của HS trong dạy học có thuận lợi hơn về mặt chủ trương cũng như thời gian để HS tham gia HĐST. Chúng tôi có thể đưa ra một số hình thức tổ chức HĐST của HS trong dạy học như sau:

1) Hoạt động giải quyết vấn đề trong tiết học.

Dạy học giải quyết vấn đề có tác dụng to lớn trong việc bồi dưỡng năng lực tư duy sáng tạo cho HS:

- Luôn đặt HS vào tình huống có vấn đề, làm xuất hiện các nhu cầu giải quyết vấn đề của HS (rèn luyện thói quen tự đặt câu hỏi hay thói quen phát hiện vấn đề cần giải quyết của người học).

- Rèn luyện kĩ năng giải quyết vấn đề: *Bước 1:* Xác định vấn đề (tìm thông tin để thu hẹp vấn đề cần giải quyết). *Bước 2:* Tìm phương pháp giải quyết (xây dựng kế hoạch thực hiện). *Bước 3:* Thực hiện kế hoạch hành động: đây là khâu trung tâm của việc giải quyết vấn đề. *Bước 4:* Xác định kết quả hành động: nêu tất cả các kết quả do áp dụng giải pháp giải quyết vấn đề. *Bước 5:* Đánh giá kết quả hành động: cách giải quyết đã tối ưu chưa.

Thông qua các tình huống có vấn đề giáo viên đặt ra trong quá trình tổ chức hoạt động dạy học, HS giải quyết các vấn đề trong tiết học đó là HĐST giúp phát triển tư duy và năng lực sáng tạo cho người học.

2) Hoạt động theo hình thức seminar. Seminar là hình thức học thảo luận mang lại nhiều hiệu quả sẽ giúp HS nắm vững hơn kiến thức, đồng thời phát huy được khả năng tự nghiên cứu học tập, khả năng tư duy logic trong cách trình bày bài viết cũng như khi diễn thuyết. Với hình thức này, giáo viên chỉ cần đưa ra một vấn đề, sau đó yêu cầu HS chuẩn bị để tiến hành thảo luận về chủ đề đó. HS thực hiện seminar đòi hỏi phải hoàn thành công việc độc lập, phải có sự tưởng tượng, sáng tạo, sự phân tích logic, sự phán đoán, sự phát kiến cách thức giải quyết mới cũng như sự chứng minh có tính sáng tạo, từ đó rút ra các kết luận độc lập.

3) Hoạt động theo hình thức ngoại khóa. Hoạt động ngoại khóa là một thuật ngữ dùng để chỉ các hình thức hoạt động kết hợp dạy học với vui chơi ngoài lớp, nhằm mục đích gắn việc giảng dạy, học tập trong nhà trường với thực tế xã hội.

Hoạt động bằng hình thức ngoại khóa làm cho quá trình dạy học thêm phong phú và đa dạng, làm cho việc học tập của HS thêm sinh động, tạo cho HS lòng hăng say, yêu công việc. Tham gia hoạt động ngoại khóa, đó là điều kiện để phát triển khả năng, năng lực sẵn có của HS. Qua ngoại khóa, HS có điều kiện tự làm, tập dượt phát huy óc sáng tạo, tự tin ở mình, có thể dám nghĩ dám làm.

Trong khi tiến hành hoạt động ngoại khóa, HS được tự mình nghiên cứu, tự mình tìm hiểu vấn đề và tranh luận với bạn bè trong sự cân nhắc kĩ càng. Chính vì thế hoạt động ngoại khóa góp phần trong việc phát triển trí lực và khả năng sáng tạo của HS.

4) Hoạt động thực hiện dự án của HS. Dạy học theo dự án (DHDA) là một hình thức dạy học, trong đó người học thực hiện một nhiệm vụ học tập phức hợp, có sự kết hợp giữa lí thuyết và thực hành, có tạo ra các sản phẩm có thể giới thiệu. Nhiệm vụ này được người học thực hiện với tính tự lực cao trong toàn bộ quá trình học tập, từ việc xác định mục đích, lập kế hoạch, đến việc thực hiện dự án, kiểm tra, điều chỉnh, đánh giá quá trình và kết quả thực hiện.

Trong dạy học dự án, quá trình các HS trong nhóm đề xuất, phát hiện dự án và thực hiện dự án, đòi hỏi HS phải tham gia một số HĐST để đạt được kết quả (sản phẩm) theo kế hoạch.

5) Hoạt động làm thí nghiệm, đồ dùng học tập. Các bộ môn Vật lí, Hóa học, Sinh học,... là bộ môn khoa học thực nghiệm. Tư tưởng chủ đạo của sách giáo khoa là nội dung kiến thức mới được hình thành phần lớn thông qua các thí nghiệm và thực hành. Điều đó không chỉ tích cực hóa việc học tập của HS mà còn rèn luyện kĩ năng sử dụng thiết bị, đồ dùng trong cuộc sống, rèn luyện thái độ, đức tính kiên trì, tác phong làm việc của những người làm khoa học trong thời đại công nghệ.

Nhiệm vụ thiết kế, chế tạo các dụng cụ thí nghiệm tự làm sẽ tăng hứng thú, tạo niềm vui bởi sự thành công trong việc dạy - học của giáo viên và HS. Đồng thời kích thích tính tích cực, độc lập và phát huy khả năng tư duy sáng tạo của HS trong học tập. Giáo viên cũng có thể cá thể hóa quá trình học tập của HS bằng cách tổ chức hoạt động chế tạo dụng cụ thí nghiệm tự làm cho các đối tượng HS khác nhau, hướng dẫn tiến hành thí nghiệm với mức độ khó, dễ khác nhau.

6) Hoạt động làm bài tập sáng tạo. Trong dạy học, người ta còn xây dựng những loại bài tập nhằm bồi dưỡng tư duy sáng tạo cho HS. Những loại bài tập này gọi là bài tập sáng tạo. Trong loại bài tập sáng tạo, ngoài việc phải vận dụng một số kiến thức đã học, HS bắt buộc phải có những ý kiến độc lập mới mẻ, không thể suy ra một cách logic từ những kiến thức đã học. Bài tập sáng tạo đòi hỏi ở HS tính nhạy bén trong tư duy, khả năng tưởng tượng (bản chất của HĐST), sự vận dụng kiến thức một cách linh hoạt, sáng tạo để

(Xem tiếp trang 30)

lớp (câu hỏi số 7). Khuyến khích các nhóm đọc và diễn xuất trước lớp. GV thống nhất với HS giọng đọc của từng nhân vật trong đoạn trích: Giọng cai và lính: khi dju giọng để mua chuộc, dụ dỗ, khi hống hách để dọa nạt, lúc ngọt ngào để xin ăn; giọng An: thật thà, hồn nhiên; giọng dì Năm và chú cán bộ: tự nhiên, bình tĩnh.

GV thành lập ban giám khảo, gồm 3 HS để chấm điểm đọc các nhóm. Các tiêu chí chấm điểm phần đọc diễn cảm gồm: đọc trôi chảy, lưu loát, diễn cảm, thể hiện được giọng điệu đặc trưng của các nhân vật. Sau phần nhận xét chấm điểm của ban giám khảo, GV sẽ nhận xét cách đọc của các nhóm và tuyên dương nhóm đọc tốt.

***

Kịch là một thể loại mới đối với HS tiểu học. Với đặc trưng riêng biệt của thể loại, kịch rất phù hợp để tổ chức dạy học theo hình thức hợp tác, giúp HS có cơ hội tìm hiểu sâu hơn về thể loại đồng thời rèn các kĩ năng đọc hiểu kịch bản văn học như: kĩ năng đọc diễn cảm, kĩ năng phân tích tình huống kịch, xung đột kịch, kĩ năng liên tưởng – tưởng tượng (về hành động, cử chỉ, tính cách nhân vật). Tổ chức hoạt động DHHT trong dạy học kịch nói chung, trích đoạn “Lòng dân” nói riêng tạo được bầu không khí học tập tích cực, HS hào hứng tham gia vào bài học hơn so với các hình thức tổ chức dạy học thông thường. □

(1) Nguyễn Kim Thản. *Từ điển tiếng Việt*. NXB Văn hóa Sài Gòn, TP. Hồ Chí Minh 2005.

(2) Taffy E.Raphael - Efrieda H.Hiebert. *Phương pháp dạy đọc hiểu văn bản*. NXB Đại học sư phạm, H. 2007.

Tài liệu tham khảo

1. David Boud - Grahame Feletti. *Thách thức của học theo vấn đề*. Nguyễn Văn Huỳnh dịch. Kogan page London - Sterling, USA.
2. Phó Đức Hòa. *Dạy học tích cực và cách tiếp cận trong dạy học ở tiểu học*. NXB Đại học sư phạm, H. 2009.
3. Nguyễn Thị Hồng Nam. “Tác động của hoạt động ghi chép đối với kĩ năng đọc văn bản của học sinh”. Tạp chí *Khoa học Đại học sư phạm TP. Hồ Chí Minh*, số 28/2011.
4. Hoàng Thị Tuyết. *Lí luận dạy học tiếng Việt ở tiểu học 1 và 2*. NXB Thời đại, H. 2012.

SUMMARY

Drama is a new genre for primary students. To understand the content of the script, besides reading the screenplay, students must look back at the

factors other than the text, such as actions, gestures and character. It is very difficult for primary students because of their ability limit. This article discusses how to organize the excerpts from “Long dan” by cooperative learning methods. The purpose of this is helps primary students to train their screenplay reading skills such as expressive reading skills, analyze skills and imagination skill.

Các hình thức tổ chức...

(Tiếp theo trang 27)

giải quyết vấn đề trong những tình huống mới, hoàn cảnh mới; HS phát hiện ra những điều chưa biết, chưa rõ. Đặc biệt, bài tập sáng tạo yêu cầu khả năng đề xuất, biện luận, đánh giá lời giải và kết quả theo ý kiến riêng của bản thân HS.

***

Các hình thức HĐST trong dạy học nêu trên, chúng ta có thể áp dụng một hay một số HĐST trên vào việc tổ chức các HĐST cụ thể ở trường THPT. Tùy thuộc vào điều kiện vật chất, môi trường, nội dung bài học và đặc biệt là năng lực của HS, chúng ta có thể chọn hình thức tổ chức HĐST phù hợp ở các mức độ khác nhau. Từ các vấn đề trên, chúng tôi sẽ tiếp tục nghiên cứu thực trạng của việc tổ chức HĐST của HS ở trong nước và trên thế giới để tiến hành thực nghiệm các hình thức tổ chức HĐST của HS trong dạy học ở trường THPT. □

Tài liệu tham khảo

1. Nguyễn Đức Thâm - Nguyễn Ngọc Hưng - Phạm Xuân Quế. *Phương pháp dạy học vật lí ở trường phổ thông*. NXB Đại học sư phạm Hà Nội, 2002.
2. Nguyễn Ngọc Hưng. *Tổ chức hoạt động nhận thức cho học sinh trong dạy học vật lí ở trường phổ thông*. NXB Đại học quốc gia Hà Nội, 2001.
3. Phạm Thành Nghị. *Giáo trình tâm lí học sáng tạo*. NXB Đại học quốc gia Hà Nội, 2012
4. Phan Dũng. *Phương pháp luận sáng tạo và đổi mới*. Trung tâm sáng tạo khoa học - kĩ thuật (TSK) Trường Đại học Khoa học tự nhiên - ĐHQG Hà Nội, 2004.

SUMMARY

The writing analysed the basic of organizing creative activities in teaching. Through it, we have presented the forms of students' creative activities in upper- secondary school. From these arguments, we will be able to decide the appropriate activities so that we can develop students' mentality and creative ability depending on the condition of facilities, environment, the knowledge, especially, the students' ability.